

ELİF ŞAFAK'IN ON DAKİKA OTUZ SEKİZ SANİYE'SİNDE TOPLUMSAL HAREKETLİLİK AÇISINDAN GÖÇ SORUNSALI

Ahmet YIKIK*

Öz

Bu çalışma, sosyoloji ve edebiyat disiplinleri arasındaki bağları temel alan bir ön kabulden hareket eder. Bu bağlamda, edebî düzlemde canlandırılan, bir başka deyişle, kurgulanan “toplum” üzerinde gerçekleştirilen gözlem ve çözümlemelere dayanır. Tarih öncesi çağlardan günümüze değin süregelen göç olgusunu odağına alır. Göç olgusu, toplum biliminin başlıca çalışma alanları içerisinde yer alan “nüfus hareketleri” ile “toplumsal hareketlilik” araştırmalarında ilgi odağı olmuştur. Güncel bir fenomen olan göç, kurgu yazarlarının da dikkatini çekmiştir. Elif Şafak, Türk romancılar arasında bu konuya eğilen yazarlardan biridir. Ayrıca, yaşamını İngiltere’de sürdürmesi onu aynı zamanda bir göçmen yazar olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu bakımdan, Şafak’ın On Dakika Otuz Sekiz Saniye adlı eserinin çatısını göç olgusu üzerine kurması dikkate değerdir. Şafak, söz konusu eserinde kurgu dünyasına taşıdığı Türkiye coğrafyasının en kalabalık şehri İstanbul’u gerek ülke içi gerekse ülke dışından kalıcı ya da transit göç alan kozmopolitan bir şehir olarak çizer. Romanın gerek başkarakterleri gerekse yan karakterleri toplumsal hareketliliğin yansıtılmasında ve oluşmasında etkin rol oynarlar. Çalışmamızda, toplum biliminin “toplumsal hareketlilik” kavramını araçsallaştırarak On Dakika Otuz Sekiz Saniye’nin kurgu dünyasında temsil edilen bireyler, topluluklar (gruplar) ve toplum çerçevesinde göç olgusu mercek altına alınmıştır.

Bununla birlikte, göç olgusunun eserin edebîliği üzerindeki belirleyici tesirleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Elif Şafak, On Dakika Otuz Sekiz Saniye, Toplumsal Hareketlilik, Göç, Edebîlik.*

THE PROBLEMATIC OF MIGRATION IN TERMS OF SOCIAL MOVEMENT IN ELIF SHAFAK'S 10 MINUTES 38 SECONDS

Abstract

This study starts from a presupposition based on the links between the disciplines of sociology and literature. It focuses on the phenomenon of migration that has continued from prehistoric times to the present day. Elif Şafak is one of the Turkish novelists who have focused on this issue. Moreover, the fact that she lives in England makes it possible to consider her as an immigrant writer. In this respect, it is noteworthy that Şafak builds the framework of her novel *10 Minutes 38 Seconds in This Strange World* on the phenomenon of migration. In the aforementioned work, Şafak draws Istanbul, the most populous city of Turkey, as a cosmopolitan city receiving permanent or transit migration from both inside and outside the country. Both the protagonists and side characters of the novel play an active role in the reflection and formation of social mobility. In this study, by instrumentalising the concept of "social mobility" of social science, the phenomenon of migration is examined within the framework of individuals, communities (groups) and society represented in the fictional world of *10 Minutes 38 Seconds in This Strange World*. In addition, the decisive effects of the phenomenon of migration on the literariness of the work are discussed.

Keywords: *Elif Şafak, Ten Minutes Thirty Eight Seconds, Social Movements, Migration, Literariness.*

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğini neredeyse tamamladığımız günümüzde, sosyoloji biliminin temel ilgi alanlarından biri olan toplumsal hareketler (ya da hareketlilik) kapsamında ele alabileceğimiz kitlesel/toplu ya da daha küçük ölçekli, kısmen “bireysel” göçlerin hız kesmeden sürdüğü gözlemlenmektedir. Göç olgusu üzerinden edebiyatla sosyoloji arasındaki kesişme noktalarına ışık tutmayı amaçlayan bu çalışmada, Elif Şafak’ın (2019) *On Dakika Otuz Sekiz Saniye* adını taşıyan eseri disiplinlerarası bir bakış açısıyla incelenmiştir. Sosyoloji ve edebiyat alanlarına özgü araştırma yöntemlerinin birlikte kullanılmasının, toplumun ya da toplumsal yapının ve bunun yanı sıra edebiyat eserinin, başka bir ifadeyle, “edebîliğin”, belirli koşullar çerçevesinde işleyişinin kavranmasında yol gösterici bulgulara ulaştırma potansiyeline sahip olduğu ön kabulünden hareket edilmiştir. Bu bağlamda, dünya üzerindeki ulus devletler ve buna paralel olarak ulusal edebiyatlar arasındaki sınırların, “duvar”ların aşılmaz olmadığını görünür kılan göç olgusu gerek toplumsal gerekse edebî yapının çözümlenmesinde başlıca araç olarak mercek altına alınmıştır.

Aşağıda, öncelikle toplum bilimi alanında “nüfus hareketleri” ile “toplumsal hareketlilik” başlıkları altında ele alınan ve toplumsal yapıların oluşmasında ya da dönüştürülmesinde belirleyici bir rol oynayan olguların başında gelen göç olgusu üzerinde durulmuştur. Araştırmacıların göç kavramını nasıl tanımladıkları ve göç olgusunun gerekçeleri üzerinde ne gibi bulgular ortaya koyduklarına ilişkin aydınlatıcı bilgiler derlenmiştir. Ardından, postmodern bir çağda söz konusu sosyal fenomenin edebiyatı ve yazarları nasıl etkilediği tartışılmıştır. Şafak’ın, eserlerinde bir yandan postmodern anlatım tekniklerini bilinçli bir şekilde kullanırken öte yandan – doğrudan ya da dolaylı olarak – olay örgüsünün çatısını kurarken göç olgusundan nasıl yararlandığı irdelenmiştir. Bu doğrultuda, yazarın dünya görüşü ve edebiyata bakışını ortaya koyan özet bilgiler paylaşılmıştır.

Devamında, analiz bölümünün daha iyi anlaşılması için romanın kısa bir özeti verilmiştir. Özeti ardından, metinde yazarın tahayyül ettiği kurgusal toplumda, başlıca karakterler üzerinde göç fenomeninin nasıl bir rol oynadığı ve bunun metnin yapısını nasıl etkilediği üzerine çözümlenmeler yapılmıştır. Böylece, göç olgusunun sosyoloji ve edebiyat disiplinleri arasındaki etkileşimdeki rolü gözler önüne serilmiştir. Sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular eşliğinde iki dalın yöntemlerinin birlikte kullanılmasının gerek toplum bilimi gerekse edebiyat alanında çalışan araştırmacılara “yeni kapılar” açabilme olasılığı tartışılarak bu minvalde çıkarımlarda bulunulmuştur.

1. Sosyoloji Perspektifinden Bir Toplumsal Olgu Olarak Göç

Elias'a (2016: 11-12) göre sosyoloji “toplum”un sorunlarıyla uğraşır, bununla birlikte toplum üzerine düşünen ve onu inceleyen kişi de yine o toplumun bir parçasıdır. Bu görüşten hareketle, “toplum”un, onu araştırma ve incelemeye çalışan sosyologların “nesnesi” olduğunu belirtir. Biz, bu çalışmada, dış dünyadan aldığı ilhamla oluşturduğu kurgu eserinde çizdiği “karakterler” ve onların ait oldukları “toplum” aracılığıyla, roman yazarının rolünün bir sosyologla benzeşen birçok yanı olduğu görüşünden hareket etmekteyiz. Toplumu, içtimai gereksinimlerini karşılamak için etkileşen, belli bir coğrafi mekânda yaşayan ve ortak bir kültür paylaşan pek çok sayıdaki insanın oluşturduğu birliktelik olarak tanımlayabiliriz (Tezcan, 2016: 23). Mills (2022: 13), belirli bir toplumda yaşayan insanların özel yaşamlarının bir dizi kapanla kısıtlı olduğu görüşünü savunur. Gündelik dünyalarındaki sıkıntılarıyla başa çıkamadıkları fikrine kapıldıklarını belirtir. Buna, içinde yaşadıkları kişisel çevrenin dayattığı görüş alanları ve güçleri, çalışma, aile ve komşuluk hayatı vs. yol açar. Böylesi durumlarda, başlıca toplumsal olgulardan biri olarak karşımıza çıkan göç, insanlara bir “çıkış kapısı”, iradeleri doğrultusunda yeni bir yaşam biçimine ulaştıracak bir “yol” olarak görünebilir. Göç, çoğunlukla bir yıl veya daha uzun süre boyunca ikamet yerinin

değişmesi anlamına gelir. Bununla birlikte, sosyoloji kapsamında ele alındığında, siyasi bir sınırın geçilmesini ifade eden bir coğrafi hareket olduğunu belirtmek gerekir. Göç hareketleri, iç göç ve dış göç olarak iki temel biçimde gerçekleşir: Bir ülkeden diğerine hareket edilmesiyle uluslararası bir sınırın geçilmesine “dış göç” denir. Coğrafi hareketin bir ülke içindeki idari birimler arasındaki sınırın geçilmesiyle meydana gelen göç biçimiye, “iç göç” olarak tabir edilir (Turner, 2020: 373). Ayrıca göçler, bireylerin göçleri ve grupların göçleri olarak da sınıflandırılabilir. Birinci kategoriye bir ailenin, hatta bu birden fazla da olabilir, kendi özgür iradesiyle bir bölge ya da ülkeden başka bir bölge ya da ülkeye taşınması konulabilir. İkinci kategoriye ise büyük gruplar halinde bir diyardan başka bir diyara gezinmeler konabilir. Bu tür göç toplu göç hareketlerine örnek olarak Avrupa’da on altıncı yüzyıldan bu yana gerçekleşen; Yahudi göçleri, zulme uğramış Hristiyanların, özellikle de Protestanların göçleri ve koloni kurma, özellikle de Amerika’ya yerleşme hareketi verilebilir. Orta Çağ’da Avrupa’da kapitalist endüstri düzenine geçişte göçmenlerin, “yabancıların” etkili olduğu görülmüştür (Erzak, 2019: 111-113).

Göç hareketlerinin –eski çağlardan günümüze– gerekçelerini ve yönünü araştırdığımızda, karşımıza kaçınılmaz olarak kentleşme ve sanayileşme olguları çıkmaktadır. Giddens ve Sutton (2021: 215-217), çağdaş toplumlarda sanayileşme ve kentleşme eğilimleri arasındaki sıkı bağa dikkat çekerler. İngiltere’de on sekizinci yüzyılın ortalarında başlayan sanayileşme sürecinin artan bir kentleşme başlattığını ve bunun nüfusun kırsal bölgelerden uzaklaşarak kasaba ve kentlere taşınmasına neden olduğunu belirtirler. Söz konusu eğilim gitgide tüm dünyayı etkisi altına almış ve milyonlarca sakinleri olan çok merkezli metropollerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Modern kentlerin başlıca özellikleri arasında; büyük nüfus, yoğun yerleşim, meslekte uzmanlaşma ve kalıcı pazarlar ile sakinleri arasında kişisel olmayan, rasyonel bir uyumlanma sayılabilir (Abrahamson, 2014: 5-6). Nüfusun kentlerde yoğunlaşması; köylülerin kırsal

alanlarda fırsatlardan yoksun olmasının ve kentlerin daha çok iş, daha iyi ücretler ile bir dizi mal ve hizmet gibi belirgin avantajları ve çekici özellikleri olmasından kaynaklanmaktadır (Giddens ve Sutton, 2021: 217). Günümüzde küresel ölçekte göçlerin nedenlerini araştıran araştırmacılar, “itme ve çekme unsurları”na dikkat çekerler. İtme unsurlarının nedenleri arasında insanların kıtlık, politik baskı ya da nüfus baskısı gibi nedenlerle göçe zorlanması ve kaynak ülke içinde oluşan dinamiklerin onlara çekici gelmesi yer alır. Çekme unsurlarıysa; göçmenleri çeken varış ülkesinin özellikleridir. Bunlar arasında, kazançlı iş piyasaları, daha iyi yaşam koşulları ve daha az sayıda nüfus yoğunluğu vb. etmenler öne çıkar (Giddens ve Sutton, 2021: 723). Freyer'e (2022: 182-185) göre kentler toplumsal hareketliliğin ürünüdür. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında buharlı gemi, tren vb. taşıma araçlarının ve yine aynı dönemde telgrafın icadından bu yana, bir başka deyişle, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmeyi sürdürdüğü dünyamızda, milyonlarca insanın milyarlarca kilometre yol aldıkları ve büyük kentlere göç ettikleri anlaşılabilir (2022: 182-185). Üstte derlenen veriler, göç hareketlerinin büyük ölçüde ekonomik nedenlere dayandığını göstermektedir. Buna karşın, daha farklı nedenlerden ötürü bireysel veya toplu göçlerin yaşanabileceği hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu bakımdan, Tezcan'ın (2016: 254), göç hareketlerini tanımlarken dile getirdiği, “buldukları yerden hoşnutsuzluk duyan insanların başka yeni yerlere gitmek istemeleri” biçimindeki özlü ifadenin kapsayıcılığını teslim etmek gerekir.

Elias'la kesişen görüşler ortaya atan Durkheim (1994: 26), toplumsal olguların nesnelere/şeyler olarak araştırılması gerektiğini savunur. Ona göre bu olgular, tekil bilinçler üzerinde zorlayıcı bir etki icra edebilme özelliğiyle kendisini gösteren yapma ve düşünme biçimleridir. Bu bağlamda, *On Dakika Otuz Sekiz Saniye* romanını analiz ederken göç olgusuna [ve göçle ilişkili diğer fenomenlere] bir nesne gibi yaklaşarak tekil bilinçler üzerindeki zorlayıcı etki icra edebilme özelliğine odaklandığımızın altını çizmek gerekir. Bu noktadan hareketle,

çalışmanın analiz bölümünde, romanda karşımıza çıkan baş ya da yan karakterlerin yaşam öykülerinde değinilen göç eylemleri bireysel nedenlerin yanı sıra toplumsal koşulların zorlayıcı etkileri de göz ardı edilmeden çözümlenmiştir.

2. Küresel-Toplumsal Fenomenleri Kurguda Tartışan Bir Yazar: Elif Şafak

Günümüzde, Elif Şafak'ın Türk edebiyatındaki kadın yazarlar içerisinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu su götürmez bir gerçekliktir. Tanzimat döneminde, 1877'de yayımladığı – ve bireysel özgürlük, kadın sorunu ve kölelik konularını işlediği – *Aşk-ı Vatan* adlı eseriyle roman yazan ilk Osmanlı-Türk kadını olma unvanını elde eden Zafer Hanım'dan bu yana (Mignon, 2016: 25), sayıları gitgide artan birçok kadın yazar roman dalındaki eserleriyle Modern Türk edebiyatında derin izler bırakmıştır: Bunlar arasında; Halide Edip Adivar (1884-1964), Safiye Erol (1902-1964), Adalet Ağaoğlu (1929-2020), Leyla Erbil (1931-2013), Latife Tekin (1957 -) vb. isimleri anabiliriz. Ancak bunlardan hiçbiri, yazarlık kariyerinde, dünya genelinde büyük bir tanınırlık elde eden ve kitapları 56 dile çevrilerek önde gelen yayınevleri tarafından basılan Şafak gibi önemli bir noktaya ulaşamamıştır (elifsafak.com.tr, E. T. 21.07.2023). Dolayısıyla, Şafak'ın bir dünya edebiyatı yazarı olmayı başaran tek Türk kadın yazar olduğunun altını çizmek gerekir.

Demiralp (2023: 14), Şafak'ın 1990'ların sonuna doğru Türkiye edebiyat dünyasının gündemine girdiğine dikkat çeker. Ayrıca, o yıllardan bu yana magazin kültürü ve basınını onu çok sevdiğinin altını çizer. Çelik (2021: 1107), Şafak'ın postmodern roman kurgusunu benimsediğini ve modernist romana sorgulayıcı bir tavırla yaklaştığını belirtir. Şafak'ın romanlarında daha çok; kadın konusu, kimlik problemi, kültürel bölünme ve farklı kültürlerle iç içe olma ve göç olgusu üzerinde durduğuna işaret eder. 1980'lerden itibaren Türk edebiyatında ön plana çıkan ve Şafak'ı da etkileyen postmodernizm akımının [özellikle roman türünde

karşımıza çıkan] birtakım özellikleri şunlardır: Konular işlenirken zıtlıklar yerine buluşma noktalarına dikkat çekilir. Yapısalcı dil kuramını esas alan simgeler, imgeler, mitlerle örülü bir sanat anlayışı benimsenir. Anlatılan konudan çok, konunun nasıl anlatıldığı ve dil, temel öğeler olarak kabul görür. Kurmaca olayların yanı sıra romanın yazılış süreci de okurla paylaşılır (Gündüz, 2020: 518-529). Karşıtlıklar ve çelişkiler kabullenilir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından bu yana yaşanmakta olan kaos olduğu gibi sergilenir. Çoğulculuk ana biçim ögesi olur (Ecevit, 2004: 25).

Şafak, çalışmamızda ele aldığımız romanı *On Dakika Otuz Sekiz Saniye* ile Blacwell Yılın Kitabı Ödülü'nü almış ve Booker Ödülleri finalisti olmuştur. Strassbourg doğumlu Şafak, çocukluğundan bu yana, birçok farklı ülkede yaşamış, bir başka deyişle, göçmenlik olgusunu bizzat deneyimlemiştir. Halen Londra ve İstanbul'da "aktif bir göçmen" olarak yaşamaktadır (Şafak, 2022: 6). Şafak, kendisinin de bir göçmen olduğuna vurgu yaparak göçmenlerin aksanları ve aidiyetleri konusunda şu görüşleri ileri sürer:

Ve biz göçmenler aksanlarımızla eşanlı mıyız? Yoksa ondan fazlası mıyız ya da ondan fazlası olmaya talip olma ihtimalimiz var mı? (...) Onlar bizim kat ettiğimiz yolların, düştüğümüz ve asla unutmadığımız sevdaların, hâlâ taşıdığımız ve hâlâ sızlayan yaraların silinmez izleridir. Ancak bu aksanlarımızın *memleketimiz* olduğu anlamına gelmiyor (Şafak, 2022: 50-51). Milliyetçi demagogların iddia ettiğinin aksine, bir kez belirlenince nihai halini alan bir durum, tenimize dövmelenmiş statik bir kimlik değildir aidiyet; sürüp giden bir kendini inceleme hali ve nerede olduğumuzun, kim olduğumuzun ve nerede olmak istediğimizin dinamik olarak gözden geçirilmesidir (Şafak, 2022: 51-52).

3. *On Dakika Otuz Sekiz Saniye*'nin Olay Örgüsünü Oluşturan Temel Hikâye(ler)

Tekin'e göre, "hikâye" "olan"dır ve "olgu"nun şekillendirdiği bir "serüven"dir (Tekin, 2001: 69). Burada, "olgu" sözcüğü, edebî eserlerde olayı geliştiren davranış, iş anlamında kullanılmıştır (*Güncel Türkçe Sözlük*, E. T. 21.7.2023). Kurmaca yapının içinde yer alan olgunun, edebî bir boyut elde etmesi için mekân, zaman ve kişilerden yararlanır (Tekin, 2001: 70). Öte yandan Forster (1927: 86), hikâyeyi olayların bir zaman sırasına göre düzenlenmesi olarak tanımlar. Olayların rastgele bir zaman sırasına göre düzenlenişi sonucundaysa olay örgüsünün ortaya çıktığını belirtir. Olay örgüsüne ilişkin, üstte değinilen tanımları tamamlayıcı nitelikte bir başka tanım daha verilebilir: Olay örgüsü bir ifşa yapısıdır. Bir başka deyişle, olay örgüsü, hikâyenin ifşa edildiği yapı ya da prizmadır (Mosley, 2020: 18). Etraflıca düşünüp irdelediğimizde, edebî eserlerde olay örgüsüne dönüşen "hikâye"nin, daha doğrusu, hikâye anlatma [anlatı] sanatının kaynağının [bir şeyi açığa çıkarma, yayma anlamına gelen] "ifşa" eylemiyle yakından ilgili olduğunu kavrayabiliriz. Nitekim anlatı üzerine çalışmalarda bulunan Fulford, anlatının başlangıcının dedikoduya dayandığına işaret eder. Dedikodu ona göre bir kişiden öteki kişiye anlatılan basit hikâyeler demektir. Olayları anlatmanın ve anlamlarını araştırmanın kestirme yolu olarak bir işlev gören dedikodu, hikâye anlatma biçimlerinin doğmasına yol açmıştır. Gerek dedikoduda gerekse diğer hikâye anlatma biçimlerinde kaygılarımızı ve korkularımızı ifade eder, ahlaki yargılar ortaya koyarız. Dedikodu ve anlatılar ironi ve belirsizlikler içerir. Dedikodu yapan kişi hakkında konuştuğu insanlar kadar kendini de yargılar (Fulford, 2019: 15). Aşağıda, Şafak'ın çalışmamıza konu teşkil eden romanını özetlerken üstteki savlar göz önünde bulundurulmuştur.

Şafak, *On Dakika Otuz Sekiz Saniye*'de, kurgusal kadın karakteri, Tekila Leyla'yı odak noktasını alan bir anlatı inşa etmiştir. Biyografiyle romanın birbirleriyle iç içe

geçtiği ya da söz konusu türlerin kesiştiği bir edebî formdan bahsedilebilir.² Bununla birlikte, metin biyografiden ayrılan özellikler de ihtiva etmektedir. Bu savı ortaya atmamızın sebebi şudur: Çetindaş (2016: 21), biyografiyi; *bir kişinin hayatının tamamı veya bir bölümünün, tanım, yüceltme, yerme, anma gibi nedenlerle başka bir kişi tarafından ayrıntılı bir biçimde anlatılmasıdır*, diye tanımlar. Tanımın buraya kadarki kısmı, Şafak'ın Leyla'nın yaşam hikâyesini sergilediği romanı için de geçerlidir. Öte yandan yine Çetindaş (2016: 21), biyografi türünün bir başka özelliğine daha işaret eder: Söz konusu yaşam hikâyesi “kronolojik” olarak yazılmalıdır. İşte bu noktada, Şafak'ın romanında biyografinin bu temel kuralını ihlal ettiğini belirtmek gerekir. Ancak bir roman yazarı olarak Şafak'ın olay örgüsünü oluşturmak adına böyle bir anlatı stratejisine başvurmasının kaçınılmaz olduğu belirtilmelidir. Ayrıca, edebî türler arasındaki sınırların bile isteye ihlalinin, postmodern edebiyat akımına özgü roman tekniklerini kullanan Şafak'ın eserine bir nevi oyunsuluk kattığını eklemek gerekir.

Roman, “Son” başlığını taşıyan bir alt bölümle başlar. Bu dünyadan öteki âleme göç üzerine okuyucuyu düşünmeye yönlendiren bir açılış sahnesi sunulur. Öldürülüp bir çöp konteynerine atılan bir hayat kadının, Tekila Leyla'nın, öldükten sonra, bir başka deyişle, kalbi durduktan sonra da “on dakika otuz sekiz saniye” boyunca çalışmaya devam eden beynine, bilincine odaklanılmaktadır. Bu noktada, Şafak'ın biyografik roman türünün yanı sıra polisiye roman türüne özgü yapı taşlarının birlikteliği, bir başka deyişle, yan yanılığından yararlanarak bir olay örgüsü inşa ettiğinin altı çizilmelidir. Romanda karşımıza çıkan olay örgüsünün merkezi çeşitli nedenlerden dolayı göç alan Türkiye'nin en kalabalık şehri İstanbul'dur. Ancak cinayete kurban gittiği daha ilk sayfalarda açık edilen başkarakter Tekila Leyla Van kökenlidir. Eser, cinayete kurban giden “düşmüş” bir

²Burada, yazarın, tamamen kurgusal bir karakterin hayatını biyografik romana benzer bir yapıda okura aktardığı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

kadının “biyografi”si olarak tanımlanabilir. Üçüncü tekil kişi kadın anlatıcı, daha en başından, Leyla’nın bir seks işçisi olduğu ayrıntısını okurlarla paylaşır. Leyla, öldüğünün ayırına yavaş yavaş varırken bilinci henüz durmamıştır. Anlatıcı, Leyla’nın, bilincinde akıp giden düşünceler aracılığıyla başkarakter hakkında bilgiler vermeyi sürdürür. Onun bir “iç göçmen” olduğu belirginlik kazanır. Van’da yaşayan ailesiyle bağlarını koparmıştır. Ailesi onu uzun zaman önce evlatlıktan reddetmiştir. Dolayısıyla, cenazesini almaya gelmeyeceklerdir. İstanbul’daysa kan bağına dayanmayan, aynı şehre göç etmiş olmalarından ötürü yolları bir şekilde kesişen beş arkadaşından; Nostalji Nalan, Cemile, Zeynep122, Hollywood Hümeysra ve Sinan’dan oluşan, kendi kurduğu bir ailesi vardır.

“Son” adlı bir nevi giriş bölümü işlevi gören alt bölümün ardından, “Akıl” olarak adlandırılan ilk bölüme geçilir. Bu bölüm içerisinde yer alan alt bölümler; “Bir Dakika”, “İki Dakika”, “Üç Dakika”, “Dört Dakika”, “Beş Dakika”, “Altı Dakika”, “Yedi Dakika”, “Sekiz Dakika”, “Dokuz Dakika”, “On Dakika”, “On Dakika Yirmi Saniye” ve “On Dakika Otuz Saniye”, ve “Son Sekiz Saniye” adı verilmiştir. Toplamı on dakika otuz sekiz saniyelik bir zaman dilimine tekabül eden romanın ilk bölümde, doğumundan itibaren Leyla’nın yaşamı, ailesi, sosyal çevresi, onu kuşatan toplumsal değerler, kültür, yüzleştiği acı olaylar vs. okuyucuya aktarılır. Ayrıca, söz konusu beş arkadaşıyla yollarının nasıl kesiştiği açıklanır. Arkadaşlarının tanıtımı içinse, *Binbir Gece Masalları*’na özgü bir anlatım tekniği olan çerçeve anlatı tekniği kullanılır. Leyla’nın söz konusu arkadaşlarıyla yollarının kesişmesini betimleyen alt bölümlerin sonuna; Nalan’ın hikâyesi, Sinan’ın hikâyesi... adlarını taşıyan ek alt bölümler eklenir.

Romanın ikinci bölümüne “Beden” adı verilmiştir. Leyla’nın bilinci durduktan sonra, bir başka deyişle, kadın karakter yaşamdan tamamen yitip gittikten sonra bedenine, cesedine ne olacağı olayların odak noktasında yer alır. Leyla’nın ailesi onun cenazesine sahip çıkmazlar. Olayı duyar duymaz morga koşan

arkadaşlarıysa, onu yitirmenin derin şokunu yaşadıkları sırada bir başka acı gerçeğe daha yüzleşmek zorunda kalırlar: Leyla'ya arzu ettikleri gibi bir cenaze töreni düzenledikten sonra onu uygun bir mezarlığa defnetmeleri mümkün değildir. Yasalar buna izin vermemektedir. Leyla, Kilyos'ta bulunan Kimsesizler Mezarlığı'na, isimsiz olarak defnedilmiştir. Başucunda kimlik bilgileri yerine yalnızca bir numara yazan bir plaka konulmuştur. Leyla'nın kirada oturduğu dairesinde toplanan arkadaşları bu durumu kabullenemezler. Leyla'nın cesedini Kilyos'taki mezardan alarak Bebek'te bulunan ve Leyla'nın kısa süre hayatını paylaştığı eşi D/alı'nın yanına gömmeye karar verirler. Bu amaçla bir plan yaparlar. Gelgelelim atıldıkları söz konusu serüvende işler sarpa sarar. Gecenin bir saatinde Kilyos'a doğru eski bir vanla yol alırken polis ekiplerinin dikkatini çekerler. Bir kovalamaca başlar. Mezarlığa ulaşım zor da olsa Leyla'nın cesedini oradan alırlar. Ancak dönüş yolunda polise yakalanmalarına ramak kala, yeniden Kimsesizler Mezarlığı'na gömülmesin diye onu Boğaziçi Köprüsü'nden denize atarlar. Leyla bir keresinde Zeynep122'ye Boğaziçi Köprüsü'nün altında uçan ve yüzen kuşlarla balıklar gibi hür olmayı arzu ettiğini söylemiştir (Şafak, 2019: 191). Bu şekilde, Leyla'nın ruhunun huzur bulacağına inanırlar. Tüm bunlar yaşanırken, bir polisiye, hatta serüven romanını aratmayacak maceralar olay örgüsüne eklenir. Bunların yanı sıra, Leyla'nın bir cinayete kurban gitmesinin ardındaki sis perdesi aralanır. Okur, cinayetin nedeni, nasıl gerçekleştiği ve failerin kimlikleri hakkında bilgilendirilir. Ancak polisin suçluları yakalamak için gerekli kanıt ve bilgilere ulaşma olasılığının çok düşük olduğu ima edilir. Maktulün bir hayat kadını olması böylesi bir ölümün olağan olduğu düşüncesine/ ön yargısına yol açmaktadır. Leyla'nın cesedini mezarlıktan kaçırıp ve onu Boğaz'ın serin sularında "özgürleştiren" beş arkadaş için bu olay bir dönüm noktasıdır. Bundan sonra yaşamlarını birlikte Leyla'nın evinde, bir "aile" olarak geçirmeye karar verirler. Anlatıcı bu kararların gerekçesini şu sözlerle açıklar: *"Beşinin birleşip hep beraber Leyla'nın dairesinde oturmaya ve masrafları paylaşmaya başlamaları*

verdikleri en akıllıca karar olmuştur. Kendi başlarındayken daha korumasızdılar, birlikteyken çok daha güçlü (Şafak, 2019: 382)."

4. Karakter Çizimi ve Olay Örgüsünün Oluşturulması Açısından Göç Olgusu

Mosley, karakterin romanın deneyimlediği merceği ya da mercekleri sunduğunu ileri sürer. Bu bağlamda başkarakterin düşünceleri ve karşılaşmaları okuru yeni bir dünyaya açılan kapılara ulaştırır. Ona göre karakter ile yolculuk eşanlamlı olarak kabul edebilir. Bunun nedeni, romanda takdim edilen her karakterin, bir başka deyişle, oyuncunun hareket ederken dönüşüm geçirmesidir (Morsley, 2020: 34). *On Dakika Otuz Sekiz Saniye*'de anlatıcı, romandaki başlıca kişi kadrosunu tanıtmaya öncelikle başkarakter Leyla'dan başlar. 1990'da İstanbul'da, Beyoğlu'ndaki bir arka sokakta, bilinmeyen şahıs/lar tarafından öldürüldükten sonra bir çöp konteynerine atılan Leyla'nın kalbi durmuştur. Ancak beyni, bir başka deyişle, belleği tam on dakika otuz sekiz saniye daha çalışmaya devam eder. Leyla anımsadıkça, okura onun yaşamından belli başlı kesitler, sahneler aktarılır. Okura, karakterin belleği aracılığıyla yansıtılan, anlatılan ve aynı zamanda gösterme tekniği aracılığıyla "izlettirilen" sahnelerin seçimi ise romanın olay örgüsünün omurgasını oluşturur. İlkin, Leyla'nın doğum anına doğru bir yolculuğa çıkılır. Onun 1947 senesinde Van'da, uzun yıllar önce oradan ayrılan, bir bakıma göç eden Ermenilerden kalma bir konakta doğduğu an teşhir edilir. Ev Leyla'nın babası Harun'a yörede nüfuzlu bir Kürt ağası olan dedesinden kalmıştır. Harun'un iki karısı vardır: Suzan ve Binnaz. Leyla, ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya gelir. Annesi Binnaz, çevre köylerde yaşayan çok çocuklu yoksul bir aileden gelmektedir. Okula gönderilmediği için okuması yazması yoktur. Henüz on üç yaşındayken, bir çocuk gelin olarak Suzan'a kuma olarak getirilmiştir. Çünkü Suzan'ın çocuğu olmamaktadır. Dolayısıyla, Binnaz Harun'un imam nikâhli ikinci eşidir. Binnaz, küçük yaşta hamile kaldığı için daha önce birçok kez düşük yapmıştır. Leyla'yı doğurduğunda on dokuz yaşındadır. Leyla'yı kendi evlerinde

Ebe Nine diye bilinen yaşlı bir kadının yardımıyla dünyaya getirmiştir. Anlatıcı, o sahneyi aktarırken birçok batıl, geleneksel inanışların mevcut olduğu, daha doğrusu “doğal” karşılandığı bir sosyal çevre çizer. Bununla birlikte, kadınların erkeklerle eşit koşullara, haklara sahip olmadıkları, dinî bağnazlıkların ve ataerkil toplumun katı kuralları altında ezildiklerine ilişkin birçok ayrıntı paylaşmaktan geri durmaz. Elif Şafak'ın genel olarak eserlerinde üzerinde durduğu “kadının sosyal statüsü ve toplumsal cinsiyet” meseleleri, bu romanda da olay örgüsünün bir bağlama oturtulmasında önemli bir yer tutar. Anlatıcı, Leyla'nın doğduğu anda yaşam ve dünyaya ilişkin zihninde ve yüreğinde yankılanan ilk düşünceleri şöyle aktarır: *“Güvenli de olsa, insan bir yere ait değilse eninde sonunda terk etmeli orayı. (...) Bazen en alışkın hissettiğin yer aslında en az ait olduğun yerdir (Şafak, 2019: 34).”* Böylelikle, bireyin iradesine sahip çıkarak yaşamının kontrolünü eline alması, gidişatına bizzat kendisinin yön vermesi için gerektiği durumlarda göç etmesinin olağan olduğu imasında bulunur. Bu noktada, yazarın ya da daha doğrusu zımni/örtük yazarın metne sızarak okura bir yandan anlatı evreninde karşılaştacağı olaylara ilişkin ipuçları verdiği, öte yandan genel olarak yaşamdaki kimi çıkmazları aşmak için yer değiştirmenin, göçmenin gerekebileceği yönünde ileti verdiği duyumsanır.

Leyla'ya annesinin Suzan, Binnaz'ınsa onun teyzesi olduğu söylenir. İlk eş olan Suzan, Harun'dan Leyla'yı ona vermesini istemiş ve Harun bu isteği geri çevirememiştir. Bu durumdan ötürü, zaten çocuk yaşta evlendirilmesinden ötürü birçok psikolojik sorun yaşayan Binnaz'ın akıl sağlığı gitgide bozulur. Sık sık kasıtlı kendine zarar verme davranışlarında bulunur; kendini yaralar. Kendi doğurduğu kızının onu teyze olarak bilmesinden dolayı psikolojik bir travma yaşayan Binnaz, gizlice bu sırrı Leyla'ya ifşa eder. Leyla, akıl sağlığı kırılgan olan “teyze”sinin gerçeği mi söylediği yoksa olmayan bir şeyi mi uydurduğu konusunda bir ikileme düşer. Başta ona inanıp inanmamakta kararsız kalır. Ancak daha sonra ailesinin yıllarca ona yalan söylediğini anlar. Bu durum onu derinden yaralar.

Leyla, evde kadınlar arasında, *Hayat* vb. zamanın moda ve magazin dergilerinden ve radyodan gerek Türkiye gerek dünyadaki popüler kültür başta olmak üzere siyasi, ekonomik vb. gelişmeleri takip ederek büyür. Ancak bir şeyhe bağlanan ve gitgide bağnazlaşan babasının baskısı evdeki kadınları modern yaşam biçiminden uzaklaştırır. Leyla'nın annesi ve teyzesi başlarını kapatırlar. Babası, dans etmeyi ve şarkı söylemeyi çok seven Leyla'ya bunların günah olduğu telkininde bulunur. Suzan, Leyla'ya zamanı gelince onun da kapanması gerekeceğini bildirir. 1953'te Leyla altı yaşındayken Binnaz yeniden hamile kalır. Yine aynı yıl babasının kız ve erkek kardeşlerinin aileleriyle birlikte bir Akdeniz sahiline hava değişimi için kısa süreli bir tatile giderler. Orada birkaç günlüğüne kiraladıkları bir evde kalırlar. Tuttukları evde hep beraber geçirdikleri ilk gece, geç bir saatte, Leyla diğer çocuklarla aynı odada uyuduğu sırada, yanına gelen amcası tarafından uyandırılır, devamında amcası tarafından cinsel istismara maruz kalır. Amcası ona, buna Leyla'nın uygunsuz davranışlarının neden olduğunu ve yaşananları kimseye anlatmaması gerektiğini söyler. Sessiz kalması için onu korkutur, tehdit eder. Bu olay üzerine psikolojik bir travma yaşayan Leyla, hastalanır. Ancak sessiz kalır, kimseye açılmaz.

Ertesi yıl Binnaz bir erkek çocuk dünyaya getirir. Leyla'nın kardeşine Tarkan adı verilir. Babası bir oğlu olduğu için çok mutludur. Ancak sürekli hastalanan çocuğu muayene eden doktor onlara Tarkan'ın Mongoloit [Down sendromlu] olduğunu ve bu tarz çocukların ergenlik yaşına gelmeden öldüğünü söyler. Babası kendi hataları yüzünden Allah'ın gazabını üstlerine çektiği için Tarkan'ın böyle doğduğuna inanır. Gitgide daha tutucu bir insana dönüşür. Bir terzi olmasına karşın artık kadınlara alafrağa giysiler dikmeyi bırakır. Maddi durumları kötüye gider. Tarkan, yabancı gözlerden uzakta tutulur. Ona bakan Binnaz'la birlikte kapalı kapılar ardında yaşamaya mahkûm edilir. Evden dışarıya çıkarılmaz. Konu komşuya gösterilmez. Leyla, kardeşinin doğduğu 1954 yılında okula başlar. 1963 yılında babası böbrek ameliyatı olduğu için hastanede yattığı ve Suzan'ın da ona

refakat ettiği sırada, bir gün amcası ansızın Leylaların evine gelir. Binnaz, Tarkan'la beraber kendi odasındadır. O gün amcası Leyla'ya tecavüz eder. İzleyen günlerde Harun ve Suzan'ın evde olmayışlarını fırsat bilerek yine Leylalara uğrar ve aynı eylemi tekrarlar. Leyla'nın liseden mezun olmasına az bir süre kala babası şeyhinin tavsiyesiyle kızını okuldan alır. Evlenene kadar evde oturması gerektiğini ona söyler. O günlerde Leyla, amcasından hamile olduğunu anlar. Durumu önce Binnaz'a anlatır. Sonra babasına amcasının yaptıkları ve kızının hamile kaldığı aktarılır. Babası, kardeşiyle konuşur. Neticede, amcası Leyla'nın yalan söylediğini ve aslında okulda arkadaşlık ettiği Sinan'dan hamile kaldığı iddiasını ortaya atar. Amcası, Leyla'yı bu durumdan kurtarmak için kendi oğluyla evlendirmelerini önerir. Harun bu öneriyi kabul eder. Leyla uğradığı haksızlıklar ve babasının ona arka çıkmamasından dolayı büyük bir hayal kırıklığıyla karışık öfke duyar. Babası aslında Leyla'nın doğru söylediğinin farkındadır. Ancak Leyla'nın amcası tarafından tecavüze uğradığının duyulması durumunda yaşayacakları mahcubiyeti kaldıramayacağı için olayı örtbas etmeyi tercih etmiştir. O sırada Leyla düşük yapar. Bu olay aileyi rahatlatır. Kısa bir süre sonra Tarkan ölür. Kardeşinin öldüğü gün Leyla evi terk eder. Evde kalması durumunda, onu zorla amcasının oğlu, kendisinden yaşça küçük kuzeni Tolga'yla nişanlayacaklar ve sonrasında imam nikâhıyla evlendireceklerdir. O bölgede, bekâretini yitiren kızların toplumdan nasıl dışlandıklarını çevresinden öğrenmiş bulunan Leyla, çaresizlikten dolayı buna boyun eğmek istemez. Kaçmak ona tek çözüm olarak görünür. Her şeyi göze alarak otobüsle İstanbul'a gider. Orada işler yolunda gitmez. İstanbul'a vardığında otogarda kapkaççılar çantasını çalarlar. Otogarda rastladığı genç bir adam ona yardım etmeyi önerir. Birbirini izleyen birtakım olaylar sonrasında adamın niyetinin onu başka adamlara satmak olduğu ortaya çıkar. Genç adam ortağı bir kadınla birlikte Leyla'yı zorla bir evde kilit altında tutar ve tanımadığı adamlarla fuhuş yapmaya zorlarlar. Oradan kaçan Leyla kendisini

bir başka genelevde bulur. Yaşamına bir hayat kadını olarak devam etmek zorunda kalır.

Sol görüşlü öğrencilerin düzenlediği bir protesto gösterisine müdahale eden polis güçleri tarafından kovalanan D/ali adlı üniversite öğrencisi gencin çaresizlikten geneleve sığınması Leyla'nın yaşamında bir dönüm noktası olur. D/ali mecburiyetten geldiği genelevde Leyla'yla tanışır. Kısa bir süre sonra birbirlerine âşık olurlar. D/ali, genelevinin sahibi Beter Ana lakaplı kadını Leyla'yı serbest bırakması konusunda ikna eder. Böylece, Leyla ve D/ali evlenirler. D/ali ülkeden ülkeye savrulan bir göçmen çocuğu olarak tanıtılır. Türkiye, Almanya ve Avusturya'da yaşamıştır. Ailesi konuk işçi olarak 1961'de Almanya'ya gitmiştir. Sonradan Avusturya'ya taşınmışlar ancak orada babası iyi bir iş bulamadığı için tekrardan Almanya'ya dönmüşlerdir. D/ali lise eğitimini orada tamamlamıştır. Resim dersinde çok başarılı olduğu için İspanyol Katalan kökenli sürrealist ressam Salvador Dalí'den (1904-1989) ilhamla sınıf arkadaşları tarafından ona bu lakap takılmıştır. On dokuz yaşında, kız kardeşine göz kulak olması ve üniversiteyi İstanbul'da okuması için tekrardan Türkiye'ye gönderilir. Hem Almanya'da hem de İstanbul'da kendisini yabancı gibi hissetmektedir. İstanbul'da kendisini radikal bir sol öğrenci grubunun içinde bulur. Sonrasında yaşamına bu ideolojinin yayılması için mücadele ederek sürdürür. Çiftin evlilik yaşamı pek uzun sürmez. D/ali'nin ısrarı nedeniyle Mayıs 1977'de Uluslararası İşçi Bayramı münasebetiyle düzenlenen yürüyüşe katılırlar. Taksim Meydanı'na vardıklarında bir anda kalabalığın üzerine ateş açmaya başlanır. Paniğe kapılan eylemcilerin kaçarak canlarını kurtarmaya çalışması bir izdihama neden olur. O sırada D/ali vurularak öldürülür.³ Böylece, bir toplumsal hareket/lilik sonucu yollar kesişen çiftin [iki

³Şafak'ın, üstteki olay gibi Türkiye ya da dünya tarihinde iz bırakan çeşitli toplumsal olayları romanın birçok yerinde kurguya doğrudan ya da dolaylı olarak yerleştirdiğine tanık olunur. Bu şekilde, yazarın gerçeklikten aldığı malzemeleri kurgu dünyasında dönüştürürken edebiyatla tarih, sosyoloji vb. sosyal bilimleri sentezlediğinin altı çizilmelidir.

göçmenin] birlikteliği yine bir başka toplumsal hareket, solcu eylemi sırasında son bulur. Eşinin ölümünden sonra Leyla, Beter Ana'nın D/ali'ye yüklü bir senet imzalattığını öğrenir. Bu şekilde, Leyla'nın genelevden ayrılarak evlenmesine razı olduğunun ayırdına varır. Sonuçta, yüklü miktardaki borcu geri ödemek zorundadır. Dolayısıyla, çaresizce yoluna tekrardan bir hayat kadını olarak devam etmeye mecbur kalır. Ancak artık geneleve dönmez. Öldürülene değin yaşamı bu şekilde sürer. Bununla birlikte, İstanbul'da yollarının ilk defa ya da tekrardan kesiştiği beş can arkadaşıyla birbirlerine akrabalık olmasa da gönül bağıyla bağlandıkları yeni bir nevi "aile"ye sahip olması yaşama tutunmasını sağlar.

Sabotaj Sinan üstte değinilen "aile"yi oluşturan beş arkadaştan biridir. Leyla'nın çocukluk arkadaşıdır. Van'da lise sonda Leyla okuldan alınana dek Leyla'nın en iyi arkadaşı olmuştur. Ona platonik bir aşk duyan Sinan, Leyla'ya bir türlü açılmamıştır. Leyla İstanbul'a kaçmadan önce Van'daki otogarda onu uğurlayan tek kişi Sinan olmuştur. Sinan; *"ilerlemeye, akla, Batılılaşmaya, aydınlanmaya"* inanan asker bir babayla, eczacı bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Ülkenin kalkınarak medeni Avrupa ülkeleri seviyesine çıkacağına inanan babası Sinan'a sık sık şöyle der: *"İnsan doğduğu coğrafyayı değiştiremez ama kaderini değiştirebilir"* (Şafak, 2019: 97). Babasını erken yaşta kaybedince iyi eğitilmiş bir kadın olan annesi onu büyütür. Çok başarılı bir öğrenci olan Sinan, Leyla'yla mektuplaşmayı sürdürmüş, bu şekilde bağlarını kopartmamıştır. Okumaya geldiği İstanbul'a yerleşir. Orada evlenir. Bir bankada işe girer. Yolu yeniden Leyla'yla kesişir. Bu şekilde, grubun diğer üyeleriyle de tanışarak onlarla dostluk kurar. Evlilik yaşamında aradığı mutluluğu bulamayan Sinan, ikinci ailesiyle, bir başka deyişle, Leyla aracılığıyla tanıştığı arkadaş grubuyla birlikteyken çok daha özgü ve kendi gibi davranabildiğini hissetmektedir. Kısacası, Sinan, İstanbul'a okumak için geçici bir göçmen olarak gitmiştir. Ancak bir daha Van'a dönmeyerek sürekli bir iç göçmen olarak yaşamına devam eder.

Leyla'nın beş arkadaşından ikincisi Nostalji Nalan'dır. Leyla'nın onunla tanışması ve dostluk kurması şöyle gerçekleşmiştir: Leyla, İstanbul'da çalıştığı genelevin penceresinden dışarıyı izlerken işittiği bir türkü çok hoşuna gider. Türküyü söyleyen genç adam, arka sokaktaki mobilya atölyesinde çalışan Anadolu kökenli bir "iç göçmen"dir. Leyla onunla kısa süreli bir sohbetle girişir. Genç ona adını soran Leyla'ya adının "Hiç" olduğu yanıtını verir. Yıllar sonra, ruhsatsız bir gece kulübünde bulunduğu sırada gerçekleşen polis baskını neticesinde, oradakilerle birlikte göz altına alınan Leyla, uzun boylu, yapılı bir kadınla aynı hücreye konur. Kadın, adının Nalan olduğunu söyledikten sonra bir şarkı mırıldanmaya başlar. Leyla onu sesinden tanıır. "Hiç, sen misin?" diye sorar (Şafak, 2019: 76). Böylece, Leyla ve artık cinsiyet değiştirerek bir trans kadın olan Nalan'ın dostlukları başlar. Karakterlerin ikinci karşılaşmalarının ardından okura Nalan'ın yaşam hikâyesi kısaca aktarılır: Gerçek adı Osman'dır. Anadolu'da bir çiftçi ailesinin en küçük oğlu olarak dünyaya gelir. Yaşamı kırsalda bulunan köylerinde geçer. Kendini asla biyolojik cinsiyetine ait – bir erkek – olarak algılamaz, hissetmez. Yaşamı hep doğduğu köyde geçer. Yalnızca askerliğini yapmak için köyden dışarı çıkar. Döndüğünde, cinsel kimliği konusunda birilerine açılmaya karar verir. Ancak annesi onlara torun vermesi gerektiğini ve bunun için de artık evlenmesi gerektiğini söyler. Osman'ın itirazlarına kulak asılmaz. Düğün gecesi kimseden habersiz yirmi kilometrelik yol yürüyerek en yakın istasyona gider ve bir daha asla dönmek üzere, İstanbul'a giden ilk trene biner. Geçinmek ve hayalini gerçekleştirmek için çok çeşitli işlerde çalışır: Tellaklık, tuvalet temizleyiciliği vb. Bu şekilde para biriktirir. Ameliyat olarak cinsiyet değiştirir. Sonrasında toplumdan dışlandığı ve başka iş bulamadığı için geçimini hiçbir sosyal güvencesi olmadan bir seks işçisi olarak sağlamak zorunda kalır...

Leyla'nın yeni ailesine dahil olan üçüncü arkadaşı Afrika kökenli düzensiz [yasa dışı yollardan ülkeye giriş yapan] bir dış göçmen olan Cemile'dir. Cemile, Somalide Müslüman bir babayla Hristiyan bir annenin kızı olarak dünyaya

gelmiştir. Annesi ölünce babası başka bir kadınla evlenir. Katı bir kadın olan üvey annesiyle bir türlü yakınlık kuramaz. Çocukluğu yoksul bir çevrede geçer. On yedi yaşından annesinin anısını içinde yaşatmak için kilise cemaatine katılır. Bu durum, Müslüman babasını ve kardeşlerini rahatsız eder. Somali'de siyasi gerilimler yaşanır. Hadiseler çıkar. Rejim muhalifleri tutuklanmaya başlar... Bu sırada, bir yabancından İstanbul'da Türk ailelerin yanlarında Afrikalı yardımcı çalıştırmaktan hoşlandıklarını duyar. Bu fikri bir fırsat olarak görür. Yemek yapmak, bebek bakıcılığı, hizmetçilik vb. pek vasıf gerektirmeyen bir işte çalışabileceği düşüncesiyle ülkesinden çıkmak ister. Aklından şu sözü geçirir: *“Dünyayı gezmeyenin gözleri yoktur* (Şafak, 2019: 154.)” İç savaşlardan, dinsel şiddetten, politik ayaklanmalardan kaçan birçok Afrikalı gibi Cemile de ülkesini terk eder. Ancak bir gemiyle İstanbul'a getirildiğinde kandırıldığının farkına varır: Varlıklı ailelerin yanında ev içi bir hizmetçi olarak değil, bir seks işçisi olarak çalıştırılmak için getirilmiştir. Leyla'yla sağlık kontrolünden geçirilmek için götürüldüğü Zührevi Hastalıklar Hastanesi'nde yolları kesişir. Anlatıcı, Cemile'nin hikâyesini aktarırken farklı vaatlerle kandırılarak İstanbul'a getirilen Afrikalıların ucuz işçi ve seks işçisi olarak kullanılmak üzere getirilen “modern köleler” olarak sömürüldüklerine dikkat çeker (Şafak, 2019: 154).

Dördüncü arkadaş olarak aileye katılan üye bir başka dış göçmen olan Zeynep'tir. Kuzey Lübnan'da ücra bir dağ köyünde doğar. Yaşadığı köyde cücelik çok yaygındır. Zeynep'in anne babası cücedir. Anne babanın bu özelliği çocukları içinde yalnızca Zeynep'e geçer. Kız ve erkek kardeşleri ortalama boyludurlar ve zamanı gelince evlenip köyden gitmişlerdir. Bir gün İstanbullu bir fotoğrafçı köyelerine gelir. Avrupa'da açacağı bir sergide sergilemek üzere Zeynep'in fotoğraflarını çeker. Fotoğrafçı, Zeynep'in ona âşık olduğunu fark etmez. Aynı yıl hastalanınca tedavi görmek için bir ablasıyla Beyrut'a gider. Bir yandan hastaneye gidip gelirken bir yandan da bir fal ustasından kadim münecimlik sanatını ve fal bakmayı öğrenir. Sokaklarda hor görülen, boyunun kısalığı yüzünden alay edilen

Zeynep, sıra dışı fiziğini ilk kez bir avantaj olarak kullanabileceği bir olanak bulur. Cüce bir falcıya geleceklerini okutmak insanlara çok cazip gelir. Bu iş sayesinde para kazanmaya başlar. Beyrut'tan köyüne döndüğünde en büyük hayalini gerçekleştirebilecek kadar para biriktirmiştir. Köyden çıkıp başka yerlere gitmek istediğini anne babasına söyler. Zeynep “*gezginler*” arasına karışmayı istemektedir. Ona göre “*insanın memleketi doğduğu yer değil, ölmeyi seçtiği yer*”dir (Şafak, 2019: 166). Kızının bu arzusunu engellemek istemeyen babası ona şu sözlerle olur verir: “İyi arkadaşlar edin. Güvenilir arkadaşlar. Yalnızlık Allah’a mahsustur. Ve unutma, hayat denen şu çölde aptal tek başına seyahat edermiş, akıllıysa kervanla (Şafak, 2019: 167).”

Zeynep, 1964'te Suriye üzerinden bir başka düzensiz dış göçmen olarak Türkiye'ye geçer. Bir kamyonun arkasındaki karton kutuların arasına saklanarak İstanbul'a ulaşır. Başta iş bulmakta zorlanır. Türkçe bilmediği için falcılık yapamaz. Haftalarca iş aradıktan sonra bir kuaför dükkânında iş bulur. Leyla'nın çalıştığı genelevin patronu Beter Ana saçlarını orada boyatmaktadır. Zeynep'i çok sever. Ona kendi yanında çalışmayı teklif eder. Zeynep, Beter Ana'nın genelev işlettiğini öğrenince ne diyeceğini bilemez. Ancak kadın ona kuaför dükkânında yaptıklarına benzer işlerle [ortalığı toplamak, çay kahve yapmak ve bulaşıkları yıkamak vb.] uğraşacağını söyleyince içi rahatlar ve teklifi kabul eder. Leyla'yla orada tanışır. Birbirlerini çok severler. Zeynep, zaman zaman Leyla'nın kahve falına bakar. D/alı'yle karşılaşacağını ve gelinlik giyerek o “bataklık”tan çıkacağını kahve fincanını okuduğu sırada müjdeler. Kısacası, Zeynep aracılığıyla Şafak, romana büyülü gerçekçilik akımına özgü unsurlar ekler. Karaktere, boyunun 122 cm olmasından ötürü Zeynep122 lakabı takılmıştır (Şafak, 2019: 164).

Arkadaş grubunun beşinci üyesi Hümeýra'dır. Leyla, makyaj yapmayı çok sevdiği için ve dış görünüşü dolayısıyla ona Hollywood Hümeýra lakabını takmıştır. İki arkadaşın yolları şu şekilde kesişir: Leyla, bir gece, evine giderken yol kenarında

bir kaldırımda uzanmakta olan ağır yaralı bir sokak kedisine rastlar. Kediyile ilgilendiği sırada oradan geçmekte olan Hümeýra kedinin nesi olduğunu sorar. Bu şekilde tanışır. Kediyi birlikte bir veterinere götürüp tedavi ettirirler. Hümeýra bir gazinoda şarkıcılık yapmaktadır. Anlatıcı, Hümeýra'nın hikâyesini anlatırken özetle şu bilgileri verir: Mardin'de Mor Gabriel Manastırı yakınlarında dünyaya gelir. Bölgede doğan birçok çocuk gibi Türkçe, Kürtçe, Arapça, Farsça, Ermenice ve Süryanice türküler, ninnilerle büyütülür. On beşini bitirdiğinde apar topar okuldan alınır ve babasının beraber iş yaptığı bir adamla nişanlanır. On altı yaşındayken evlenip bir ev hanımı olmuştur. [Tüm bunlar Hümeýra'nın rızası dışında gerçekleşmiştir.] Kocasının işleri iyi gitmeyince ailesinin yanına taşınmışlardır. Kocası, ona soğuk davranır ve onu ciddi şekilde darp eder. Kocasının ailesiyse onu bir hizmetçi gibi kullanmaktadır. Hümeýra, evliliğinde mutsuzdur. Ancak anne babasının onu geri kabul etmeyeceklerini bildiğinden çaresizce yaşadığı acılara katlanmaya çalışır. Ancak bir noktada, kocasından yediği dayaklar canına tak edince, gizlice evi terk eder. İlk otobüsle İstanbul'a gelir. Orada sesi güzel olduğu için bir gazinoda iş bulur ve yaşamına bir başka iç göçmen olarak devam eder. Kocasının ailesinin onun peşine düştüklerini bildiği ve bir "namus" cinayetine kurban gitmemek için Haje olan adını Hümeýra yapar, sahte bir kimlik edinir. Leyla'nın tavsiyesiyle saçlarını sarıya boyatır ve burnunu yaptırır. Böylelikle dış görünüşünü değiştirir (Şafak, 2019: 202-205).

Yukarıda verilen özet bilgiler ışığında, romanın şahıs kadrosunun ana çekirdeğini göç olgusunun oluşturduğu ortaya konmuştur. Başkarakter Leyla'nın yanı sıra D/ali ve beş arkadaştan her biri aile ve sosyal çevre baskısı, ekonomik ve siyasi koşullar, kendi iradesine sahip çıkmak ve kendini gerçekleştirmek ya da özgürce yaşamak için doğdukları ya da çekirdek ailelerinin yaşadığı yerlerden İstanbul'a göç ederler. Romanın kurgulanışında göç eyleminin gerekçelendirilmesi toplumsal bağlamın inşa edilmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca göç, karakterlerin toplumsal baskılar karşısında boyun eğmeyerek kendi iradeleriyle aldıkları

kararlar sayesinde “dönüşebilmeleri” için gereksinim duydukları başlıca eylem/hareket işlevini görmüştür.

SONUÇ

Bu çalışmada, sosyoloji ve edebiyat disiplinleri arasındaki bağları göz önünde tutarak günümüz Türk kadın yazarlar arasında bir dünya edebiyatı yazarı olmayı başaran tek isim olan Elif Şafak'ın *On Dakika Otuz Sekiz Saniye* adlı eseri disiplinlerarası bir yöntemle incelenmiştir. Eser, sosyolojide toplumsal hareket(lilik) başlığı altında ele alınan göç olgusu açısından mercek altına alınmıştır. Kendisi de göçmenliği bizzat deneyimleyen bir yazar olarak Şafak'ın, kurgu dünyasında çizdiği/hayal ettiği toplum panoramasında öne çıkardığı baş ve yan karakterlerin içinde yaşadıkları farklı toplumsal yapılarda, sosyal çevrelerde onları göç etmeye iteleyen koşullar üzerinde özellikle durduğu ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra, toplumsal koşulların bireyin kendi hür iradesi doğrultusunda kararlar almasını baskıladığı ve zaman zaman olanaksız kıldığı durumlarda yer değiştirmenin bir çözüm olabileceği iletisinin romanın geneline yayıldığı saptanmıştır. Romanda, bu bağlamda göçmen karakterler kendi yaşamlarında söz sahibi olan bireyler olabilmek için doğdukları yerlerden göçerler. Sosyolojik araştırmaların verileriyle uyumlu olarak göç ettikleri şehir İstanbul'dur. İstanbul, Cumhuriyet'in başından bu yana hızla sanayileşerek kalkınması nedeniyle sürekli iç ve dış göç alan ve özellikle 1950'den sonra nüfusu kademeli olarak milyonların üzerine çıkan bir mega şehirdir (Bayartan, 2003: 12). Dolayısıyla, romanın başkarakteri Leyla ve diğer öne çıkan kurgu kişilerinin neden oraya göç ettikleri anlaşılmaktadır.

Şafak, bu eserinde olay örgüsünün temel yapı taşı olarak bir yandan göç olgusu üzerinde durmaktadır. Öte yandansa, göç olgusunun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan ailesel, toplumsal, ekonomik ve siyasi nedenlere bir “sosyolog” gibi parmak basmaktadır. Şafak, günümüzde küresel bir sorun olan düzensiz göç

olgusunu, Afrika kökenli siyahi karakter Cemile ve kısmen de Lübnanlı cüce karakter Zeynep aracılığıyla gündeme getirir. Bunun yanı sıra, yazarın tüm eserlerinde üzerinde durduğu toplumsal cinsiyet meselesi göç olgusuna sebep olan bir arka plan olarak *On Dakika Otuz Sekiz Saniye*'de de karşımıza çıkar. Tüm karakterlerin kişiliklerinin oluşumunda toplumsal baskıların/kontrolün oynadığı rol tartışılır. Başta Leyla olmak üzere, Zeynep, Nalan ve Hümeysra karakterlerinin yaşam öykülerine ilişkin çarpıcı ayrıntılar verilirken kadının çeşitli nedenlerden ötürü toplum içerisinde maruz kaldığı haksızlıklar eleştirel bir tavırla dile getirilir. Yazar bu şekilde, okurda tüm bu meselelere ilişkin farkındalık yaratarak onu bu meseleler üzerinde düşünmeye ve kimi toplumsal ön kabullerin/önyargıların meşruiyetini sorgulamaya yöneltir. Kısacası, Şafak, *On Dakika Otuz Sekiz Saniye*'de göç olgusunu roman sanatı aracılığıyla kurgu dünyasına taşımıştır. Böylece, sosyolojik bir fenomeni, edebî metindeki olay örgüsünün çatısını kurmakta ve karakter kadrosunu oluşturmakta araçsallaştırmıştır. Bir başka deyişle, metnin edebiliğini oluştururken sosyoloji bilim dalının ilgi uyandıran inceleme alanlarından birini – göç olgusunu – kurgu dünyasında merccek altına almıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması yoktur.

Destek/Finansman Bilgileri:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

- Abrahamson, M. (2014). *Urban Sociology: A Global Introduction*. New York: University Press.
- Bayartan, H. (2003). "Geçmişten Günümüze İstanbul'da Nüfus". *Coğrafya Dergisi*, 11, (s.5-20).
- Demiralp, O. (2023). *Sorularla 20. Yüzyıl Edebiyatımız*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Durkheim, E. (1994). *Sosyolojik Metodun Kuralları*. (Çev. Enver Aytekin). İstanbul: Sosyal Yayınlar. (1895).
- Çelik, S. D. Y. (2021). "1940'tan Günümüze Türk Romanı". Ed. Emiroğlu Ö. *Türk Edebiyatı Tarihi* (s.1021-1114). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Çetindaş, D. (2016). *Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ecevit, Y. (2004). "Giriş: Çağdaş Roman-Okur İlişkisi". *Orhan Pamuk'u Okumak Kafası Karışmış Okur ve Modern Roman* (15-78). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elias, N. (2016). *Sosyoloji Nedir*. (Çev. Oktay Değirmenci). İstanbul: Olvido.
- "Elif Shafak Biography". (2020). 27.7.2023 tarihinde <https://elifsafak.com.tr> adresinden erişildi.
- Forster, E. M. (1927). *Aspects of the Novel*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Freyer, H. (2022). *Sosyolojiye Giriş*. (Çev. Nermin Abasan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Fulford, R. (2019). *Anlatının Gücü Kitle Kültürü Çağında Hikâyecilik*. (Çev. Ezgi Kardelen). İstanbul: Kolektif Kitap.

- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2021). *Sosyoloji 8. Edisyon*. (Çev. Emine Arzu Kayhan). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gündüz, O. (2020). "Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı". Ed. Korkmaz R. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000* (s. 399-544).
- Mignon, L. (2016). "Gülbeyaz Neden Denize Bakmaz?". *Edebiyatın Sınırlarında* (s.25-32). İstanbul: Evrensel Basın Yayın.
- Mosley, W. (2020). *Kurmacanın Unsurları Roman Yazmak Üstüne Bir Deneme*. (Çev. Oğuz Tecimen). İstanbul: Notos Kitap.
- "Olgu". (2023). *Güncel Türkçe Sözlük*. 21.7.2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.
- Park, R. E. (2019). *Yalıtım ve Sosyal Temaslar Sosyoloji Bilimine Giriş V*. (Çev. Gökçe İnan Yağlı). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Şafak, E. (2019). *On Dakika Otuz Sekiz Saniye*. (Çev. Omca A. Korugan ve Elif Şafak) İstanbul: Doğan Kitap.
- Şafak, E. (2022). *Bölünmüş Bir Dünyada Akıl Sağlığımızı Nasıl Koruruz*. (Çev. Omca A. Korugan). İstanbul: Doğan Kitap.
- Tekin, M. (2001). *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Turner, B. S. (Ed). (2020). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. Kasım Akbaş ve Adem Beyaz). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

This study focuses on the analysis of Elif Şafak's (2019) work *10 Minutes 38 Seconds in This Strange World* from an interdisciplinary perspective. In this way, it discusses the intersection points between literature and sociology through the

phenomenon of migration. It is assumed that the combined use of research methods specific to the fields of sociology and literature has the potential to lead to guiding findings in understanding the functioning of society or social structure as well as the work of literature, in other words, "literariness", within the framework of certain conditions. Within the scope of this paper, it has been analysed how Shafak, on the one hand, consciously uses postmodern narrative techniques in her works, and on the other hand – directly or indirectly – utilizes the phenomenon of migration while establishing the framework of the plot.

Shafak enters the agenda of the Turkish literary world towards the end of the 1990s. The tabloid culture and the press have been very fond of her since then (Demiralp, 2023: 14). She is the only Turkish woman writer who has succeeded in becoming a writer of world literature. She adopts postmodern fiction and approaches the modernist novel with a questioning attitude. Her novels mostly focus on the subject of women, the problem of identity, cultural division, being intertwined with different cultures, and the phenomenon of migration (Çelik, 2021: 1107). Some of the characteristics of the postmodernism movement (especially in the novel genre), which have come to the fore in Turkish literature since the 1980s, and which also influenced Shafak, are that attention is drawn to meeting points instead of contrasts when dealing with subjects, and an understanding of art based on structuralist language theory and woven with symbols, images and myths is adopted (Gündüz, 2020: 518–529).

It should be noted that the role of the novelist, through the "characters" they draw in their work of fiction inspired by the outside world and the "society" to which they belong, has many similarities with that of a sociologist. As Mills puts it, the private lives of people living in each society are restricted by a series of traps. They feel that they are unable to cope with the troubles of their everyday world. This is caused by the spheres of vision and powers imposed by the

personal environment in which they live – work, family, neighbourhood life, etc. (2022: 13). In such cases, migration, one of the main social phenomena, may appear to people as a “way out”, a “path” that will lead them to a new way of life in line with their will. Migration movements take two basic forms: internal migration and external migration. Crossing an international border by moving from one country to another is called “external migration”; the form of migration that occurs when such movement crosses the border between administrative units within a country is called “internal migration” (Turner, 2020: 373).

In this study, considering the ties between the disciplines of sociology and literature, Elif Şafak's *10 Minutes 38 Seconds in This Strange World* is analysed using an interdisciplinary method. The work has been scrutinized in terms of the phenomenon of migration, which is handled under the heading of social movements in sociology. It has been shown that Şafak, as a writer who has experienced migration herself, emphasizes the conditions that push people to migrate in the different social structures and social circles in which the protagonist and the secondary characters – whom she highlights in the panorama of the society she draws/imagines in this fictional world – live. In addition to this, it has been determined that the message that relocation can be a solution in cases where social conditions suppress and sometimes make it impossible for individuals to make decisions in line with their own free will is spread throughout the novel. In the novel, in this context, immigrant characters migrate from their birthplaces to become individuals who have a say in their own lives. In line with the data of sociological research, the city they migrate to is Istanbul. Istanbul is a mega-city that has constantly been the recipient of internal and external migration due to its rapid industrialization and development since the beginning of the Republic, and whose population has gradually risen above millions, especially since 1950 (Bayartan, 2003: 12). Therefore, it is understood why Leyla,

the protagonist of the novel, and other prominent fictional characters migrate there.

In *10 Minutes 38 Seconds in This Strange World*, Shafak apparently focuses on the phenomenon of migration as the basic building block of the plot. On the other hand, like a “sociologist”, she points out the familial, social, economic and political reasons that pave the way for the emergence of the phenomenon of migration. Shafak mentions the phenomenon of irregular migration, which is a global problem today, through Cemile, a black character of African origin, and Zeynep, a Lebanese character with dwarfism. In addition to this, the issue of gender, which the author emphasizes in all her works, also appears in the novel as a background that causes the phenomenon of migration. The role of social pressure/control in the formation of all the characters’ personalities is discussed. While giving striking details about the life stories of the characters Leyla, Zeynep, Nalan and Hümeýra, the injustices that women are subjected to in society for assorted reasons are expressed in a critical manner. By doing so, the author raises the reader’s awareness of all these issues and encourages them to think about them and question the legitimacy of certain social presuppositions/prejudices. In short, Shafak brings the phenomenon of migration into the world of fiction through the art of the novel in *10 Minutes 38 Seconds in This Strange World*. Thus, she instrumentalizes a sociological phenomenon in establishing the framework of the plot and forming the cast of characters in the literary text. In other words, while creating the literariness of the text, she scrutinizes one of the intriguing fields of study of sociology – the phenomenon of migration – through the world of fiction.